

Bomen

Zet jij bij ons de puntjes op de i?

KPB-ISA zoekt een nieuwe secretaris!

Ben jij een enthousiaste en daadkrachtige vrijwilliger, op zoek naar een nieuwe uitdaging. Vind je het leuk om, samen met andere vrijwilligers, iets op te bouwen? Ben je bovendien een paar uur in de week hiervoor beschikbaar? Dan zijn wij op zoek naar jou!

De belangrijkste taak van de bestuurssecretaris is ervoor te zorgen dat de organisatie reilt en zeilt. Het is de verantwoordelijkheid van de secretaris om in de gaten te houden of alles goed loopt, en zo nee, om daar dan wat aan te doen. De secretaris wordt aangesteld voor een periode van drie jaar, waarna hij/zij zich opnieuw verkiesbaar kan stellen voor een volgende periode van drie jaar.

Functieomschrijving secretaris KPB-ISA

- Het in samenwerking met de voorzitter voorbereiden van de dagelijkse bestuurs- en hoofdbestuursvergaderingen en de jaarlijkse ledenvergaderingen; het bestuur en/of de leden voorzien van benodigde stukken.
- Het notuleren of laten notuleren van vergaderingen.
- Het voeren van de ledenadministratie (wordt uitbesteed).
- Het archiveren van alle relevante (bestuurlijke) stukken.
- Het opmaken van het jaarverslag, dat na goedkeuring door het bestuur wordt uitgebracht.
- Het zorg dragen voor een juiste publicatie van het jaarverslag.
- Het opstellen van de agenda voor de ALV, in samenwerking met het bestuur.
- Het samen met de voorzitter bijwonen van vergaderingen van officiële instanties, tenzij anders afgesproken.
- Het beheren van de postbus van de vereniging, het verspreiden van binnengekomen post en e-mails en het doorverwijzen van telefoontjes naar betreffende contactpersonen bij het bestuur/commissies; het up-to-date houden van de registratie van de vereniging bij officiële instanties.
- Het opstellen en bijhouden van de jaarplanning.
- Het waarborgen van de continuïteit van het bestuur.

We zijn op zoek naar iemand die:

- in staat is te bepalen wat belangrijke informatie is;
- ordelijk en systematisch werkt;
- kan omgaan met de computer (Word, Excel, Outlook e.d.);
- de Nederlandse taal goed beheerst;
- graag samenwerkt;
- over goede communicatieve eigenschappen beschikt;
- kan denken en handelen op bestuurlijk niveau;
- affiniteit heeft met vrijwilligers;
- in staat is vrijwilligers te stimuleren en enthousiasmeren.

De hoeveelheid werk: naar verwachting vier tot acht uur per week.

Tijdens de algemene ledenvergadering van 12 april zal de nieuwe secretaris door de leden worden gekozen. Vervolgens zal de inwerkperiode door de huidige secretaris drie maanden bedragen.

Ben je geïnteresseerd in deze uitdagende functie, stuur dan je cv en je motivatie naar contact@kpb-isa.nl

KPB-ISA heeft als doel het langs educatieve en wetenschappelijke weg zorgdragen voor een grotere waardering voor bomen als levende wezens en het bevorderen van onderzoek, technologie en beoefening van de beroepsmatige boomverzorging.

Redactioneel

Aanplant van bomen	4
Eikensterfte	12
ISA Code of Ethics	16
Vakgroep boomspecialisten zoekt gemeenten op	18
Flora- en faunawet in de praktijk	20

Rubrieken

Evert hakt	3
Van 't vat	11
Kruinkrabber	19
Agenda	23
Kort nieuws	23

Evert Hakt

EVERT ROS

Er is iemand veroordeeld omdat hij 'goeiemorgen' zei. In een stiltecoupé. En omdat het al de tweede keer was en omdat hij ook gewaarschuwd was door de conducteur (met gebaren) moet hij de bak in. Die stiltecoupés zijn doodeng. De meeste mensen zitten te tikken op hun telefoon of hun laptop. Wat ik bedoel: ze genieten niet van de stilte; ze ergeren zich alleen als de stilte verbroken wordt. Ik heb het meegemaakt dat twee vrouwen, tussen de boodschappentassen, zaten te praten en te praten. En gezellig. Tot een lange meneer opstond en ze wees op de tekst **STILTECOUPÉ** en **SILENCE** op de ramen. Beduusd dropen ze af naar een gewone coupé. Het schijnt dat er ook straten en pleinen komen met stilteplekken. Je mag er lopen, maar wel op de lijnen en je mag alleen voor je uit kijken. Het lijkt een beetje op die vakken waar voetbaltrainers in moeten blijven. Er staat ook een man naast die erop let dat je niet buiten de lijnen komt. Dat kan in de toekomst digitaal, met een chip in je nek. De bomen hebben intussen een vergadering belegd. Ze maken zich zorgen. Bomen kunnen niet stil zijn en ze bewegen altijd. Door de bomen moeten we soms afwijken van de rechte lijn; soms moeten we zelfs van ons pad af. Bomen houden ons mensen nog een beetje normaal.

PS Van onze Zwitserse collega en BOMEN-lezer Pierre T. (eigenlijk van zijn kinderen) kreeg ik nog de volgende link: <http://www.youtube.com/watch?v=naEviAnzI2Y>

Colofon

Bomen is een uitgave van de KPB-ISA, Kring Praktiserende Boomverzorgers (KPB), Dutch Chapter van de International Society of Arboriculture (ISA). Vakblad BOMEN komt mede tot stand door de samenwerking met:

- de Vereniging van Hoveniers en Groen-voorzieners (branchevereniging voor ondernemers, Vakgroep boom-specialisten)
- het Vlaamse Bomen Beter Beheren (de Nederlandstalige vleugel van de Belgian Arborist Associations, BAA's)
- Wageningen UR, Alterra en Praktijk-onderzoek Plant en Omgeving (Lisse)
- de Hogeschool van Hall Larenstein
- het Innovatie en Praktijkcentrum Groene Ruimte
- de Nederlandse Vereniging van Taxateurs van Bomen

Bomen wordt vier maal per jaar aan de leden van de KPB-ISA en BBB toegestuurd. Dit nummer van Bomen is ook digitaal beschikbaar op www.kpb-isa.nl

Advertentie-exploitatie

vakblad@kpb-isa.nl of penningmeester@kpb-isa.nl

Kopij

Kopij naar bomen@tekstsupport.nl, t.a.v. Frank van Driel

Bij alle artikelen berusten de rechten van de tekst en afbeeldingen bij de auteur, tenzij anders vermeld.

Eindredactie

Tekst/Support, Amsterdam

Grafische vormgeving

A-Kwadraat, Utrecht

Druk

Revon, Nieuwegein

Redactieraad

vakblad@kpb-isa.nl
 Frank van Driel, *coördinatie*
 Simen Brunia
 Nico D'hamers
 Erwin van Herwijnen
 Gerben Houweling
 Hans Kaljee
 Martijn van der Spoel
 Harald Wijers

Aan dit nummer werkten mee

- Simen Brunia, *Bomenwacht Nederland, Nijkerk*
- Erwin van Herwijnen, *Van den Berk Kennis & Advies, Sint-Oedenrode*
- Jozé 't Hoen, *BSI Bomenservice, Baarn*
- Arthur Hoffmann, *Loo Plan, De Steeg*
- Anja Koning, *Loo Plan, De Steeg*
- Jitze Kopinga, *Alterra, Wageningen*
- Annemiek van Loon, *De Bomenconsulent, Veenendaal*
- Anne Oosterbaan, *Alterra, Wageningen*
- Evert Ros, *NEW YORK Boomadvies, Waarland*

Cover

Rosse vleermuis
 Foto: A. Koning

KPB-ISA Dutch Chapter

Heeft als doel het langs educatieve en wetenschappelijke weg zorg dragen voor een grotere waardering voor bomen als levende wezens en het bevorderen van onderzoek, technologie en beoefening van de beroepsmatige boomverzorging. De kosten voor het KPB-ISA lidmaatschap kunt u vinden op www.kpb-isa.nl

Bestuur KPB-ISA

contact@kpb-isa.nl
 Voorzitter Nike Jekel
 Secretaris Bart van der Klugt
 Penningmeester Harmen van der Meulen
 PR & Communicatie Wouter Schulp
 ISA en organisatie Themadagen Nicolaas Verloop

Commissie Nationale Klimkampioenschappen
 Contact: nkb@kpb-isa.nl
 Voor info www.kpb-isa.nl
 Voorzitter Willem de Feijter

Organisatie Themadagen KPB-ISA
 Contact: themadagen@kpb-isa.nl
 Voor themadagen en organisator zie de agenda op www.kpb-isa.nl

BBB

BBB (Bomen Beter Beheren) is de Nederlandstalige vleugel van de Belgian Arborist Associations (BAA's) naast de Waalse zustervereniging Arboresco. BAA's organiseert vooral klimkampioenschappen en examens voor European Treeworker en biedt een platform voor de professionele boomverzorgers en iedereen die met bomen buiten het bos te maken heeft. Dit voornamelijk door bijeenkomsten en studiedagen te organiseren die kennisuitwisseling bevordert. Verdere inlichtingen: info@bomenbeterbeheren.be

1. Castanea besproeid met water uit een foute bron

De nieuwe aanplant werd besproeid met water uit een bron die van nature vol zit met zware metalen. De nutriënten-huishouding in de bodem en het bodemleven zijn nu zodanig verstoord dat er een blokkade optreedt van diverse belangrijke bouwstenen.

Wie door Nederland en België rijdt en de stedenbouwprojecten van de laatste 5 tot 10 jaar onder de loep neemt, zal het opvallen dat veel projecten niet aan de oorspronkelijke verwachtingen voldoen. De gebouwen en verharding liggen er meestal keurig bij en zien er hetzelfde uit als op de artist's impression. Maar wat ook opvalt: het groen – en dan vooral de bomen, die toch de sfeermakers zijn – komt totaal niet tot zijn recht. Er is een plan ontwikkeld vanuit de gedachte dat er mooie, gezonde bomen komen, die het plein of de straat karakter geven en het beeld compleet maken. Hoe kan het dan dat het beeld van de bomen zo vaak achteruitgaat? Dat er meer dood hout ontstaat dan nieuwe scheuten? Oftewel: hoe kan het toch dat er zoveel nieuwe projecten zijn waar het groen mislukt?

ERWIN VAN HERWIJNEN, VAN DEN BERK KENNIS & ADVIES

Aanplant van bomen: waar gaat het mis?

Gebrek aan kennis

Bij nadere beschouwing van de verschillende projecten komen meerdere oorzaken boven water waardoor die projecten vaak mislukken. De grootste fout is eigenlijk gewoon: gebrek aan kennis op de verschillende project-niveaus. Doordat betrokkenen niet goed op de hoogte zijn van de groeiomstandigheden die bomen nodig hebben, spelen ze over het algemeen te laat of niet in op het creëren van de randvoorwaarden voor een boom.

We kunnen projecten verdelen in verschillende fases waarin er desastreuze fouten rondom het werken van bomen gemaakt (kunnen) worden. Dit zijn de:

- ontwerpfase;
- aanbestedingsfase;
- uitvoeringsfase.

Hierna wordt per fase uiteengezet waar het aan schort.

Ontwerpfase

De stedenbouwkundige (die meestal geen groene achtergrond heeft) maakt het eerste ontwerp; vaak vanaf een wit vel papier en zonder rekening te houden met de aanwezige omstandigheden. Een stedenbouwkundige denkt vooral visueel, in beelden, en houdt zich niet zozeer bezig met de technische invulling.

Kostenplaatje

Het is belangrijk dat er iemand met gebiedskennis en gevoel voor de historie van de omgeving naar het ontwerp kijkt en meedenkt in deze fase van het project.

Stedenbouwkundigen hebben over het algemeen (te) weinig kennis van bomen. En dan niet alleen van het assortiment op zich, maar ook van de gewenste omstandigheden waarin een boom zich positief kan ontwikkelen. Maar hoe kun je het eerste budget vaststellen, als je geen weet hebt van de hoeveelheid ruimte die een boom boven- en ondergronds nodig heeft en van het kostenplaatje dat daaraan

2. Bomenzand in grondwater verwerkt

Er is tot 1 m diep bomenzand verwerkt, terwijl het grondwater op 40 cm onder maaiveld zit. Door de anaerobe omzetting van organisch materiaal komt er methaangas vrij dat het zuurstof uit de bodem drukt. De bomen stikken langzaam en de wortels willen het liefst over de verharding groeien.

3. Daktuin met veel water

Door met verschillende aannemers te werken wordt het gazon op een ander tijdstip besproeid dan de boom. Het sproeisysteem sproeit iedere nacht en de bomen krijgen overdag water. Daarnaast is de waterafvoer van het dak niet goed georganiseerd. Gevolg is dat de leeflaag verzadigd is met water, waardoor er geen zuurstof en leven in de bodem meer aanwezig is. Het beeld van de bomen is dan ook schrikbarend snel achteruit gegroeid.

OFFICIEEL VTA-CERTIFICAAT BOOM VEILIGHEID CONTROLEUR

Voorkom aansprakelijkheid door ongelukken en schade,
doe examens voor het officieel erkende certificaat.

Een boom veiligheid controleur voert vakkundig visuele boomveiligheidsbeoordelingen uit en werkt met de juiste apparatuur. Zowel de verzekeringsbranche als branch organisaties erkennen het certificaat.

Kijk voor meer informatie en het examenoverzicht op
www.groenkeur.nl

Of e-mail naar info@ipcgroen.nl en meld u direct
aan voor het examen!

Stichting Groenkeur
Postbus 1010
3990 CA Houten
T 030 - 659 5663
E info@groenkeur.nl
I www.groenkeur.nl

HET ONAFHANKELIJKE KEURMERK VOOR:

- VAKMANSCHAP
- KWALITEIT
- GARANTIE

Ondergrondse groeiplaatsvoorzieningen voor bomen in het stedelijk gebied. Totalsystemen voor het reguleren van watertoevoer en -afvoer, beluchting, voeding en wortelgroei. Duurzame en kwalitatief hoogwaardige materialen, bestand tegen hoge (verkeers)druk.

Meer informatie:
www.tgs.nl
020-4117175

Because we all need room to grow!

Treebox HP • Permavoid® Sandwich Constructie • Lava boomgranulaat • Eéntoppig bomenzand • Slimblock • Flowblock • Permair beluchtingssysteem

verbonden is? Je kunt dat de ontwerpers ook eigenlijk niet kwalijk nemen: ze hebben vooral een liefde voor het bouwen van steden, en niet zozeer voor het planten van bomen; dat is maar een klein (zij het wel heel belangrijk) onderdeel van de plannen. In hun opleiding is er dan ook weinig of geen ruimte voor kennisoverdracht over groen, en bomen in het bijzonder.

Groen en grijs botsen

Dat er budgettair fouten worden gemaakt is wel te begrijpen; wanneer niet goed is in te schatten wat een boom nodig heeft en welke kosten daaraan verbonden zijn, heb je altijd een verkeerde financiële uitgangspositie. Laat dan ook iemand met kennis van zaken meekijken en zijn licht erover schijnen, al vanaf het allereerste begin.

In deze fase is het belangrijk dat de benodigde ruimte en het budget gereserveerd worden. Ook al is het ontwerp nog maar in een prille fase, meestal is toch wel al bekend of er bomen van de eerste of de tweede grootte gewenst zijn en of ze in de verharding of in de volle grond komen. Dit voorkomt dat er in een latere fase (ondergronds) ruimte- en geldgebrek is om de plannen te realiseren.

In een latere fase, waarin het ontwerp en de technische details verder uitgewerkt worden, moet de stand- en groeiplaats nadere technische invulling worden gegeven. Hierbij moet met meerdere disciplines in de openbare ruimte worden samengewerkt. Daarbij ontstaan verschillende conflicten, met als belangrijkste die tussen de civiele en de groene randvoorwaarden. De civiele eis aan de fundering van de verharding is, dat deze gesloten en verdicht is, terwijl het groen juist een open en losse structuur nodig heeft. Nu is het in het huidige stedelijke gebied onvermij-

delijk dat er bomen in de verharding komen, en dus is er 9 van de 10 keer een conflict tussen groen en grijs.

Sfeermakers

Daar komt dan nog het tracé van de kabels en leidingen van de diverse toeleveringsbedrijven bij, die de nodige ruimte onder de grond vragen. Hiermee wordt over het algemeen wel rekening gehouden: van tevoren wordt er een tracé bepaald waar ze mogen liggen. Dit gaat dan wel weer ten koste van de benodigde ruimte voor de ondergrond van de bomen. Het komt nog veel te vaak voor dat de bomen ruimte moeten inleveren, terwijl ze toch de sfeermakers zijn in de openbare ruimte.

Als grote onbekende sluit de riool- en hemelwaterafvoer aan in dit rijtje. Door de schaarse beschikbare ondergrondse ruimte in het plangebied wil men zo veel mogelijk de verschillende disciplines bij elkaar schuiven. Dit leidt er vaak toe dat de fundering van de verharding wordt gecombineerd met de groeiplaats van de bomen. Met welke systemen en methoden dat moet gebeuren, is vers twee. Om aan de infiltratieverplichting van de afvoer van hemelwater te voldoen, zou die afvoer gekoppeld kunnen worden aan de groeiplaats van de bomen. Deze techniek is een uitgelezen kans voor bomen om in het stedelijk gebied te overleven, zeker nu het klimaat zo verandert en we in het stedelijk gebied te kampen hebben met extreme weersomstandigheden. Deze manier van denken laat de boom meewerken om het water ter plaatse te verwerken, en bovendien hoeven de rioolsystemen niet uitgebreid te worden. Maar daarvan is bij de huidige oplossingen geen sprake. Doorgaans komt men niet verder dan het opwaarderen van een berm tot een wadi of het promoveren van

4. Verzadigde grond

De bodem is totaal verzadigd met water en er is dan ook geen wortel- en bodemlevenontwikkeling meer mogelijk in de leeflaag.

5. Zware verdichting

Het grondwerk is onder natte omstandigheden uitgevoerd, waardoor de verdichting zo hoog is dat er geen water- en zuurstofuitwisseling meer mogelijk is. Daarnaast is er geen wortelontwikkeling mogelijk voor de bomen.

De nieuw aangeplante bomen staan vol met stress en vallen ten prooi aan zwakteparasieten.

een boomspiegel tot afvoerput in het profiel.

Dit druist in tegen alle voorwaarden voor bomen om zich in het stedelijk gebied te kunnen handhaven. Natuurlijk heeft een boom water nodig, maar er zit een grens aan de hoeveelheid water die zijn groeiplaats aan kan. Wanneer de grond verzadigd is met water zal er geen zuurstof in de bodem zitten, met als vervelende gevolgen verstikking en wortelrot. De positieve werking van de boom wat betreft watergebruik, gaat in zijn geheel verloren.

Geen uitwisseling

En het is voor een boom in de stad al zo moeilijk om aan zuurstof te komen. De uitwisseling door de verharding (en de desbetreffende fundering) wordt steeds moeilijker. De verharding is of zo strak in maatvoering dat ze door het machinaal straten geen of nauwelijks gassen en vloeistoffen doorlaat; of anders is het oppervlak van de natuurstenen platen wel zo groot dat er niets meer doorheen kan komen. Als dan gevolg wordt gegeven aan de eis dat alle voegen dichtgemaakt moeten worden om het onkruid te onderdrukken, is er totaal geen uitwisseling meer mogelijk. Een volgend probleem is dat het oppervlaktewater van bijvoorbeeld het plein of de straat via de berm afgevoerd wordt en dat er te veel water in de groeiplaats gebracht wordt.

Deze opsomming is nog maar het topje van de ijsberg, de problemen vormen een hele waslijst. Kort samengevat komt het hierop neer: de kennis van degenen die plannen ontwerpen en/of uitwerken schiet gewoonweg tekort. Hierdoor worden er te veel fouten gemaakt en wordt het de bomen onmogelijk gemaakt om zich te ontwikkelen.

6. Zware verdichting door grondbewerking

Als zelfs het gras niet meer wil groeien, wordt het voor bomen ook erg lastig.

Aanbestedingsfase

De volgende fase is de aanbestedingsfase, de fase waarin het werk wordt 'weggezet'. Deze kent verschillende problemen die zeer nadelig zijn voor de kwaliteit van het werk rondom bomen. Het liefst wordt het kleine aandeel van groen, als het meezit zo'n 2 tot 5% van het gehele werk, in één groot project weggezet. De ervaring leert dat het werk rondom bomen vrijwel altijd door een partij uitgevoerd wordt die totaal geen affiniteit heeft met bomen. Daardoor worden er fouten gemaakt die de bomen nagenoeg kansloos maken om zich positief te ontwikkelen.

Gaten dichten

Meestal wordt er geprobeerd om de gaten in de begroting in de eerdere fasen van het project te dichten met het bezuinigen op groen, ondanks dat dit maar 2 tot 5% van de begroting van het werk uitmaakt. Daardoor worden er keuzes gemaakt die niet bevorderlijk voor de bomen zijn. Projecten worden tegenwoordig door een inkoper weggezet, en producten worden bij de aannemer door een inkoper ingekocht. Deze inkopers zijn ongetwijfeld goed in hun vak, maar hebben meestal geen enkele affiniteit met bomen en geen kennis van de benodigde omstandigheden waarin bomen moeten groeien. In het gunstigste geval winnen ze kennis in bij deskundigen, maar over het algemeen wordt onderschat hoeveel invloed de groeiplaats of standplaats van een boom heeft op de ontwikkeling van die boom. De regel 'of gelijkwaardig', is dan ook meestal het begin van de fout die het project later doet mislukken.

7. Groeiplaatsverbetering

De aannemer heeft grond uitgewisseld om een goede groeiplaats voor de bomen te creëren. De kwaliteit van de teelaarde is echter nog slechter dan de grond die eruit is gegaan. De vraag is: hoe stond het in het bestek en wie heeft er toezicht gehouden? Het gras wil zich niet ontwikkelen en de bomen groeien de eerste jaren op hun eigen kluit, maar kunnen zich niet buiten de kluit ontwikkelen.

Loop van het water

Gesteld dat er in de voorbereiding wel goed nagedacht is over de keuze van het assortiment en de inrichting van de groeiplaats, zowel in de verharding als in de volle grond. Dan nog worden er in de calculatie alternatieven gezocht en aangeboden, en veelal geaccepteerd; dat gebeurt zelfs als die alternatieven in een eerdere fase als niet geschikt zijn beoordeeld. De grootste fout die dan wordt gemaakt, is dat er niet langer rekening gehouden wordt met heersende omstandigheden die aanvankelijk wel waren ingecalculeerd, zoals de aanwezige waterstromen in de bodem. Dat geldt niet alleen voor het grondwater, maar ook voor het afvoeren en/of infiltreren van hemelwater. Ook worden de horizontale stromen van water die soms al eeuwenlang lopen naar een bepaalde sloot, beek of gracht in het gebied, onderschat. Dit heeft enorm veel invloed op de keuze van de inrichting van de groeiplaats van de bomen; als deze fout ingeschat wordt, heeft dit onmiddellijk negatieve gevolgen voor de ontwikkeling van die bomen. Er worden nu beslissingen genomen door mensen die (te) weinig kennis van zaken hebben en er wordt meestal te veel ingeleverd op de kwaliteit van vooral de groene randvoorwaarden.

Pluim

Het grootste probleem is dat er keuzes gemaakt worden om bezuinigingen te realiseren voor de opdrachtgever of opdrachtnemer. Projecten kopen dikwijls grote bomen in om gelijk een mooi beeld te realiseren, maar bezuinigen zwaar op de groeiplaatsinrichting ervan. Na een jaar of twee moeten dan alle zeilen bijgezet worden om die

8. Beworteling zoekt vlijlaag op

De bomen groeien binnen 3 jaar al in het cunetzand, terwijl er een leeflaag van bomenzand is verwerkt. De verdichting is echter zo hoog dat de wortels het ergens anders zoeken. De vraag is hoe het toezicht heeft plaatsgevonden.

bomen in leven te houden en zich gunstig te laten ontwikkelen.

Meestal heeft het de nodige voeten in de aarde voordat de benodigde financiën geregeld zijn. Het is een kwestie van 'als het kalf verdronken is, dempt men de put': de kosten zijn achteraf vele malen hoger dan als was vastgehouden aan het oorspronkelijke plan, en niet voor een alternatief gekozen was. De inkoper die in eerste instantie een pluim kreeg van zijn baas, is er de oorzaak van dat de gebieds- of boombeheerder zijn onderhoudsbudget moet plunderen om de gemeente geen gezichtsverlies te laten lijden vanwege dode of verzwakte bomen of verharding die niet op beeld kan blijven.

Uitvoeringsfase

De uitvoeringsfase is de laatste fase; ook daarin kunnen zichtbare en ernstige fouten gemaakt worden. De meest voorkomende fout bij het aanplanten van bomen in de volle grond is dat het grondwerk ofwel niet goed, ofwel onder verkeerde weersomstandigheden wordt uitgevoerd. Onder tijdsdruk worden er fouten gemaakt die voor de bomen en de bodem negatieve gevolgen hebben.

Groeiplaatsen

Grondbewerking onder zeer natte omstandigheden wordt tegenwoordig zwaar onderschat. De structuur van de bodem wordt verstoord, met als gevolg: een verslechterde afvoerende werking van water. De overvloed van water zorgt ervoor dat er geen zuurstof aanwezig is, met alle gevolgen voor bodemleven- en wortelontwikkeling van

9. Storende lagen waar water naar plantgat stroomt

Door natuurlijke oorzaken en de werkmethode van de aannemerij zijn er storende lagen in de bodem ontstaan, waarover water naar het plantgat stroomt. Het gevolg is dat de bomen in een bak met water komen te staan, waardoor er geen wortelontwikkeling mogelijk is en het bodemleven wegvalt.

dien. Verder ontstaan er storende lagen in de bodem die de ontwikkeling van wortels en bodemleven in de weg staan en een extra barrière vormen voor het water om weg te lopen.

Groeiplaatsen in de verharding hebben in principe te kampen met dezelfde problemen. Als er in een verharde of verdichte omgeving groeiplaatsen gegraven worden, ontstaat er een ruimte waar het water juist naartoe loopt. Water kiest altijd de weg van de minste weerstand en verzamelt zich in de groeiplaats van de boom. Als er onder die omstandigheden groeiplaatssystemen verwerkt worden waar organisch materiaal in zit, wordt het water opgezogen en de zuurstof weggedrukt. Dit kan bijvoorbeeld het geval zijn bij het verwerken van bomengrond in groeiplaatsenconstructies die opgebouwd zijn uit betonnen of kunststof elementen.

Bomenzand

Maar ook de goedkopere variant met bomenzand levert veel problemen op. Bomenzand zuigt zich helemaal vol met water door de capillaire werking van het materiaal. Ook als het bomenzand van zichzelf te nat is of onder grondwaterniveau verwerkt wordt, ontstaan er problemen die niet vanzelf overgaan.

Dit gebeurt ook als bomenzand in een ongeschikte omgeving wordt verwerkt, bijvoorbeeld een grondslag van klei

of een van nature natte omgeving. Civiele bedrijven hebben andere prioriteiten dan groenbedrijven, en het risico dat bomenzand te sterk verdicht wordt is dan ook heel groot. Als de opdrachtgever dan niet controleert of het bomenzand wel op de juiste manier verwerkt wordt, ontstaan er al snel problemen met de zuurstofhuishouding in de bodem.

Oplossingen

Er zijn diverse oplossingen op de markt die ieder onder verschillende omstandigheden uitstekend werken. Laat daarbij nooit de kosten leidend zijn. Kijk naar de beste oplossing en laat de keuze niet over aan de aannemerij. Deze is goed in wegen aanleggen en gebouwen neerzetten, maar heeft niet genoeg kennis voor het inrichten van een groeiplaats voor bomen. Maar misschien nog wel belangrijker is het toezicht op de aankoop en vooral ook op de uitvoering.

De belangrijkste regel is: houd het simpel en vergeet de basisvoorwaarden van de boom en de omgeving niet.

Als laatste zie ik ook veel onkunde bij de partij die de bomen moeten planten.

Een partij die geen ervaring heeft met bomen plant een boom al gauw te diep (30 cm is helaas geen uitzondering). Dit is soms te wijten aan onkunde, maar op het moment van planten is ook niet altijd duidelijk wat de uiteindelijke

10. Paulownia op een niet doorlatende bodem

Het grondwerk is met hoge spoed gerealiseerd. Door zowel natuurlijke omstandigheden als fout grondwerk kan de bodem zijn water niet meer afvoeren; de Paulownia heeft vlezige wortels en stelt weinig eisen aan de bodem. Eén factor is echter wel belangrijk: de bodem is goed doorlatend. De laatste 10 jaar is de helft van de in totaal 110 bomen doodgegaan; de vooruitzichten voor de overige bomen zijn niet rooskleurig.

11. Eiken na 4 jaar in de verharding

Een grote partij eiken is onder minimale omstandigheden geplant. Na een jaar staan de bomen er slecht bij en vallen de eersten al uit. De groeiplaats is met een minimale hoeveelheid boomgranulaat ingericht en door de stevige verdichting van de aannemer is het voor de boom onmogelijk om uit de kluit te komen. Al is het boomgranulaat van goede kwaliteit, de verwerking en de toepassing hebben het onbruikbaar gemaakt voor de bomen, met uitval als gevolg.

maaiveldhoogte gaat worden. Voordat er geplant moet worden zal deze dan ook bekend moeten zijn. Ook het onkundig transporteren van bomen op het werk zelf zorgt voor problemen, zoals het opschuiven van de bast of het verliezen van de kluit door geklungel. Ook dit is weer een gevolg van keuzes, meestal gemaakt op basis van geld – en dus ook van kwaliteit in zowel aanschaf als uitvoering. Gelukkig komen opdrachtgevers er steeds meer achter dat goedkoop meestal duurkoop is.

Conclusie

Kortom: bomen planten is niet eenvoudig. Het vergt kennis en vaardigheid over de bomen zelf, de omgeving van het project, en de vraag welke oplossingen er in de markt zijn en wanneer en waar die kunnen worden toegepast. Het gaat dan niet alleen over de vragen waar de bomen vandaan komen, welke groeiplaatsmethode, verankering en beluchtingssysteem worden toegepast en hoe de standplaats wordt afgewerkt. Er zijn diverse goede oplossingen in de markt, maar ook die vragen kennis van de opdrachtgever. Daarnaast zal iemand met kennis van zaken bij de opdrachtgever tijdens alle fases van het werk toezicht moeten houden.

**Pas dan geldt: bomen planten is wel eenvoudig!
Je moet alleen wel weten waar je mee bezig bent...** ■

12. Grote boom geplant in verdichte omgeving

Een grote tamme kastanje is geplant op een eiland van goede grond. De omgeving is zwaar verdicht en niet toegankelijk voor de wortels. Na enkele jaren kan de boom alleen nog maar achteruit groeien.

Stamscheuren

Waarom krijgen juist moseiken stamscheuren, en andere soorten eiken niet of in ieder geval veel minder?

Het is simpelweg een eigenschap van de soort (*Quercus cerris*) en dat is te vinden in een aantal bestaande beschrijvingen van boomsoorten en -rassen (zie bijvoorbeeld www.rassenlijstbomen.nl). Deze eigenschap maakt dat de kwaliteit van het hout van de boom, alhoewel het een gezonde en snelle groeier is, als zaaghout minder is dan dat van veel andere eikensoorten. Het is dus niet enkel zo dat de boom hier buiten zijn natuurlijk verspreidingsgebied staat (Zuid-Europa en Klein-Azië) en daardoor meer kans loopt om te bevriezen, waarbij vorstscheuren ontstaan (zie ook Van 't vat in nr. 22). Maar lage temperaturen op een 'verkeerd' tijdstip kunnen wel degelijk het ontstaan van stamscheuren bij de moseik bevorderen. Het zou dus de moeite lonen om zaad te oogsten uit herkomstgebieden die qua klimaat het best overeenkomen met Nederland, waarbij ook al bij het selecteren van de oogstobjecten wordt gelet op het voorkomen van stamscheuren bij de moederbomen. Want ondanks zijn mindere houtkwaliteit doet de boom als stadsboom niet onder voor de andere eiken vanwege zijn geringe bodemeisen, hoge droogte- en zouttolerantie en weinig aantastingen door ziekten en plagen. Ook is in de praktijk al gebleken dat de stamscheuren het breukgevaar van de stam nauwelijks serieus beïnvloeden, dus dat hoeft ook geen reden te zijn om de soort niet te gebruiken. En zeker niet wanneer door een gerichte selectie beter plantmateriaal voorhanden komt. Ook de kans op verwildering van deze – uitheemse – soort is gering.

Boombioloog Jitze Kopinga van Alterra, Wageningen UR, geeft in elk nummer van Bomen antwoord op een boombiologische vraag. Heb je een vraag? Of wil je reageren op het antwoord van Jitze? Mail je vraag of reactie dan aan de redactie: vakblad@kpb-isa.nl

In 2012 en 2013 zijn uit verschillende delen van Nederland verontrustende berichten binnengekomen over sterfte van oudere zomereiken in bossen en parken. In sommige opstanden is meer dan de helft van de eiken doodgegaan. De meeste meldingen kwamen uit het oosten en zuiden van het land.

De zomereik is een belangrijke soort voor ons land: in de bossen als dominante boomsoort in de beuken-eikenbossen met hulst, eiken-haagbeukbossen en oude eikenbossen en in het landschap als beeldbepalende soort op erven, in lanen en andere lijnvormige landschapselementen, in bosjes en als solitair. Op de lange termijn zou het verdwijnen van eiken een grootschalige verandering in het landschap tot gevolg hebben, met negatieve gevolgen voor de cultuurhistorische waarde van de betreffende gebieden. Dit zou ook gevolgen hebben voor de economie, ecologie en recreatieve aantrekkelijkheid van het bos en van het landschap. Het is overigens niet voor het eerst dat onze inlandse eiken met gezondheidsproblemen kampen: ook in de jaren tachtig was dit het geval, zelfs Europa-wijd. De

problemen zijn toen langzamerhand afgenomen, maar zowel begin als eind jaren negentig was er weer wat meer sterfte. De oorzaken werden toen vooral gezocht in combinaties van herhaalde kaalvraat door insecten en ongunstige weersomstandigheden als droogte, vorst of wateroverlast, waardoor de bomen gevoelig worden voor secundair optredende organismen als sombere honingzwam.

Het ministerie van Economische Zaken heeft Alterra via een helpdeskvraag laten onderzoeken wat de ernst van de sterfte is, in welke richting de (nieuwe) oorzaken liggen en wat een beheerder kan doen om te voorkomen dat eikensterfte plaatsvindt.

Dit artikel geeft de resultaten van het onderzoek.

ANNE OOSTERBAAN, ONDERZOEKER ALTERRA, WAGENINGEN UR

Tabel 1 Oppervlakte bos met eik als hoofdboomsoort

Provincie	oppervlakte eik (ha)	aantal gebieden	met sterfte
Groningen	1.700	2	1
Friesland	4.400	4	2
Drenthe	6.700	6	6
Overijssel	7.200	7	7
Flevoland	2.200	2	2
Gelderland	12.900	11	11
Utrecht	3.700	3	3
Noord-Holland	3.900	3	1
Zuid-Holland	1.200	1	-
Zeeland	600	1	-
Noord-Brabant	7.700	6	5
Limburg	6.500	4	4
Totaal	58.200	50	42

Eikensterfte ernst, oorzaken en beheer

Onderzoek

Op basis van de oppervlakte eik is per provincie een aantal gebieden geselecteerd (in totaal 50 stuks), waarvoor is nagegaan of er sterfte voorkomt. Hiertoe is bij de beheerder nagevraagd of er sterfte optreedt, in welke mate, in welke leeftijdsklassen en op welke groeiplaatstypen, en of er de laatste jaren veel vraat door insecten is geweest en of er eikenprachtkever en/of honingzwam op de eiken is gesignaleerd. Ten slotte is gevraagd of de beheerder zelf indicaties heeft over de oorzaak van de sterfte. In enkele gebieden in Noord-Brabant, de Achterhoek, de Veluwe en Overijssel is van dode, aangetaste en gezonde eiken een boorkern uit de stam genomen om na te kunnen gaan wanneer de gezondheidsverslechtering is opgetreden.

Ernst van de sterfte

Tabel 1 geeft de oppervlakte bos met eik als hoofdboomsoort per provincie, het aantal gebieden waar navraag is gedaan en het aantal gebieden waar sterfte voorkomt.

Uit de navraag is gebleken dat in 42 van de 50 gebieden (84%) eikensterfte voorkomt. Er moet worden opgemerkt dat hierbij geen onderscheid is gemaakt in recente sterfte en sterfte van meerdere jaren geleden. Sterfte van eiken komt in het hele

land voor; in het westen van het land lijkt er minder sterfte voor te komen.

In de meeste gevallen gaat het om slechts enkele procenten van het stamtal, echter in een derde (34%) van de gevallen wordt de sterfte door de beheerders als ernstig tot zeer ernstig betiteld. Hierbij worden sterftepercentages aangegeven van 20-60% van het stamtal. Dit is fors.

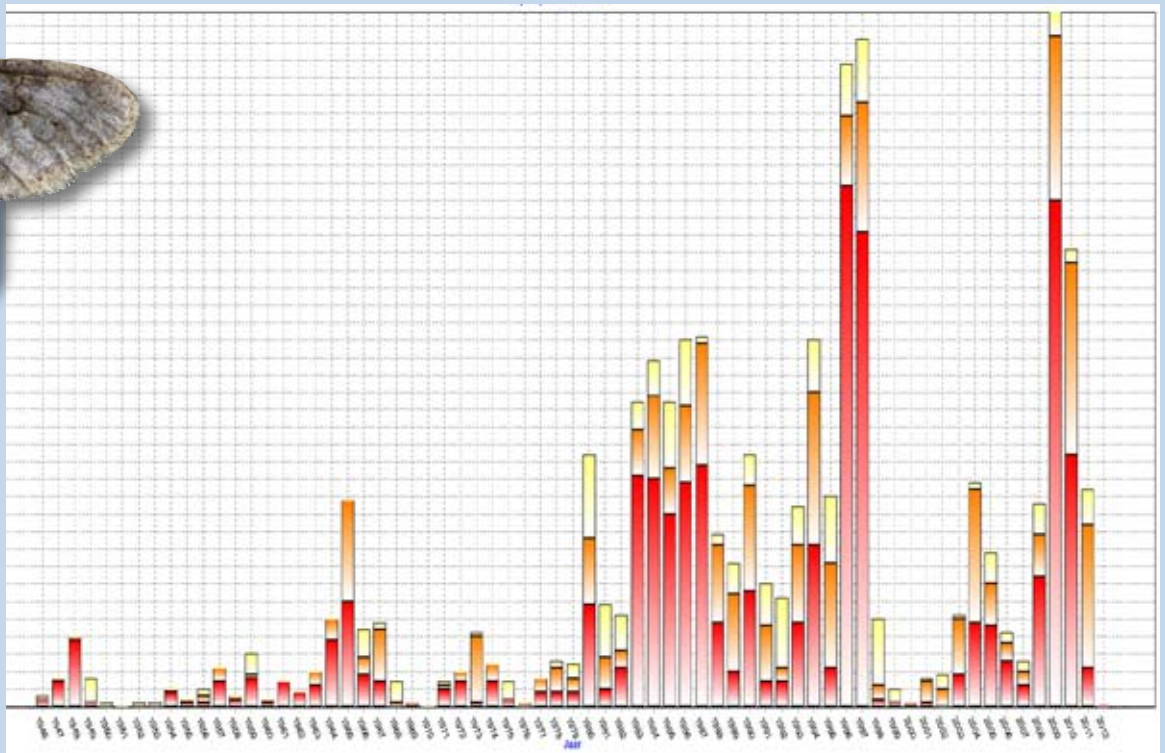
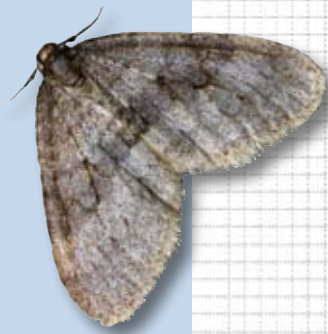
Sterfte doet zich voor op zowel droge als natte groeiplaatsen. De hoge sterftepercentages komen vooral voor op natte groeiplaatsen.

De sterfte komt voor in alle leeftijden boven de 20 jaar; het meest bij eiken ouder dan 60 jaar. Bomen sterven soms groepsgewijs, soms individueel: in veel gevallen komen beide verschijningsvormen voor.

Sterfte komt niet alleen voor bij zomereik, maar ook bij wintereiken op de Veluwe en in de Achterhoek.

Wintervlinder en eikenbladroller

Over de mate van kaalvraat in de laatste vijf jaar door insecten als kleine wintervlinder en groene eikenbladroller is in het algemeen weinig bij de beheerders bekend. Eikenprachtkever komt in zeker een kwart van de gevallen voor. In de meeste

Figuur 2 Mate van aantasting van eiken door de Kleine wintervlinder van 1946-2012

gevallen is het de beheerders echter niet bekend of eikenprachtkever op de betreffende eiken heeft gezeten. De meeste beheerders geven aan dat ze niet weten of er honingzwam in de betrokken opstanden voorkomt. In de meeste gevallen weten de beheerders niet wat de oorzaak van de sterfte is. In een vijfde van de gevallen wordt gedacht dat het iets met (veranderingen in) de waterhuishouding te maken heeft. Sommigen geven aan dat een combinatie van kaalvraat door insecten met droogte de eiken gevoelig heeft gemaakt voor secundaire aantasters als honingzwam en eikenprachtkever. Uit de diktegroei-analyse blijkt dat de bomen die min of meer vitaal zijn gebleven, alle een sterke groeivermindering vertonen in 2009, 2010 en 2011. Het dieptepunt ligt hierbij in 2010. Daarna neemt de groei van deze bomen weer toe tot min of meer het oude niveau. De verzwakte bomen en de dode bomen vertonen dezelfde groeivermin-

dering, waarbij de dode bomen nog slechter gaan groeien en doodgaan. De verzwakte bomen blijven soms op het verlaagde niveau doorgroeien, maar soms vertonen ze herstel. Hieronder een voorbeeld van de diktegroei van een gezonde, een verzwakte en een gestorven boom op de Veluwe (figuur 1).

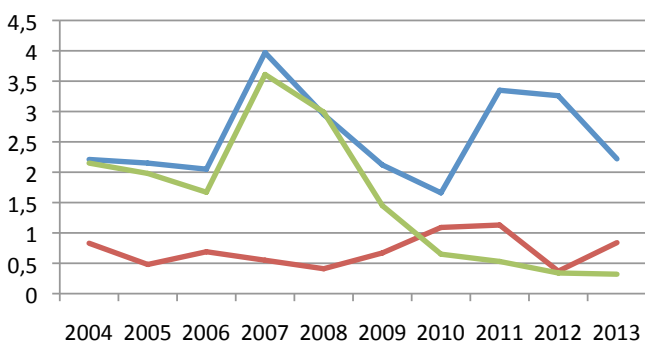
Oorzaken

De diktegroei van de onderzochte bomen geeft aan dat er met name in de jaren 2009, 2010 en 2011 iets aan de hand geweest moet zijn. In 2009 en 2010 is er landelijk zeer veel kaalvraat door rupsen van insecten opgetreden, met name van de kleine wintervlinder (figuur 2).

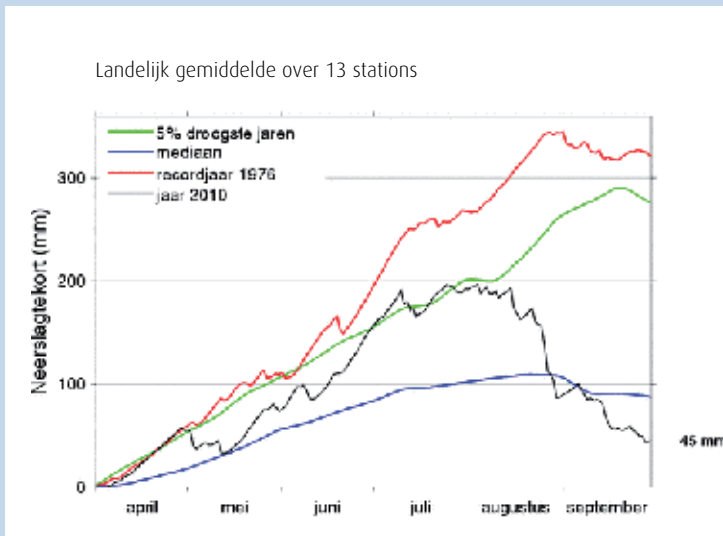
Maar met name de weersomstandigheden kunnen de verminderde groei in 2009 en 2010 hebben veroorzaakt. Het jaar 2009 was gemiddeld een droog jaar. In 2010 is het neerslagtekort (neerslag min verdamping) tot in juli/augustus zeer hoog opgelopen: tot 200 mm (figuur 3a en 3b).

Vervolgens kwam daar de droogste lente van een eeuw overheen. Tot en met juli 2011 werd een record-neerslagtekort bereikt (erger dan in 1976, tot dan toe het recordjaar). De kans is dus groot dat de eiken in 2010 en in de eerste maanden van het groeiseizoen van 2011 met droogte te kampen hebben gehad.

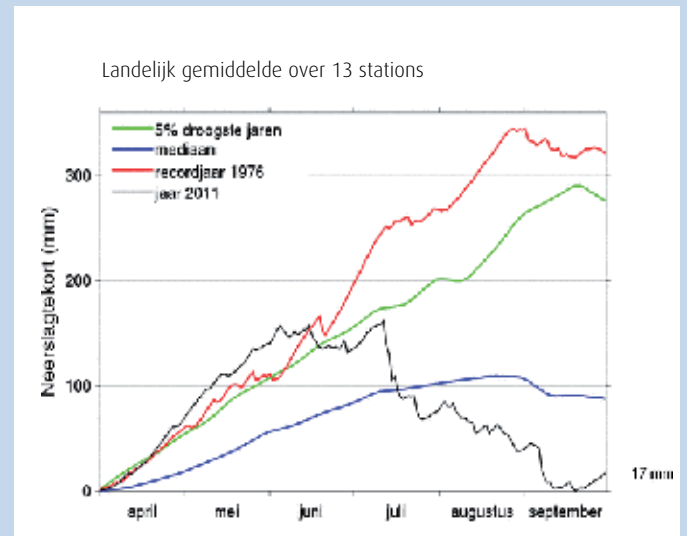
Op de nattere groeiplaatsen kunnen in de zomer van 2011 eiken op nattere groeiplaatsen of groeiplaatsen waar het water niet snel genoeg weg kan, nog eens last hebben gehad van wateroverlast. In juli 2011 vielen namelijk, met name in het zuiden en het oosten van het land, extreme hoeveelheden neerslag in een korte tijd. De hoge sterftepercentages, die vooral op natte groeiplaatsen voorkomen,

Figuur 1 Diktegroei van een gezonde —, verzwakte — en gestorven boom op de Veluwe

Figuur 3a Neerslagtekort in Nederland in 2010

Figuur 3b Neerslagtekort in Nederland in 2011

kunnen hier vermoedelijk mee worden verklaard. De in 2009 en 2010 opgetreden kaalvraat en de droogte van 2010 en 2011 kunnen op zich al sterfte door verdroging hebben veroorzaakt. Vaak komen daar nog zwakteparasieten, zoals de honingzwam (in de meeste gevallen gaat het om de sombere honingzwam) en de eikenprachtkever bij die de verzwakte bomen de nek omdraaien. De honingzwam en eikenprachtkever worden veelvuldig aangetroffen. Er zijn nog andere organismen die verantwoordelijk kunnen zijn voor het (helpen) afsterven van eiken, zoals *Phytophthora* en bacteriën (die in Engeland verantwoordelijk zouden zijn voor de plotselinge dood van sommige eiken), maar daar is in dit project geen onderzoek naar gedaan.

Wel moet worden opgemerkt dat er op veel plaatsen, waar voorheen eiken oud konden worden, nu reeds lange tijd sterfte optreedt. Op de een of andere manier lijken de eiken gevoeliger te zijn geworden voor droogte e.d. Dit kan verschillende oorzaken hebben, bijvoorbeeld een verstoorde relatie tussen de mycorrhiza's waar de eik mee samenleeft (zie o.a. het boek 'De verborgen boom' van mycoloog G.J. Keizer). Dit kan weer te maken hebben met een verstoorde mineralenhuishouding. Vanwege de grote betekenis van zomereik voor ons land en de geconstateerde sterftepercentages is het van eminent belang om fundamenteeler onderzoek te doen naar dit soort achtergrondfactoren.

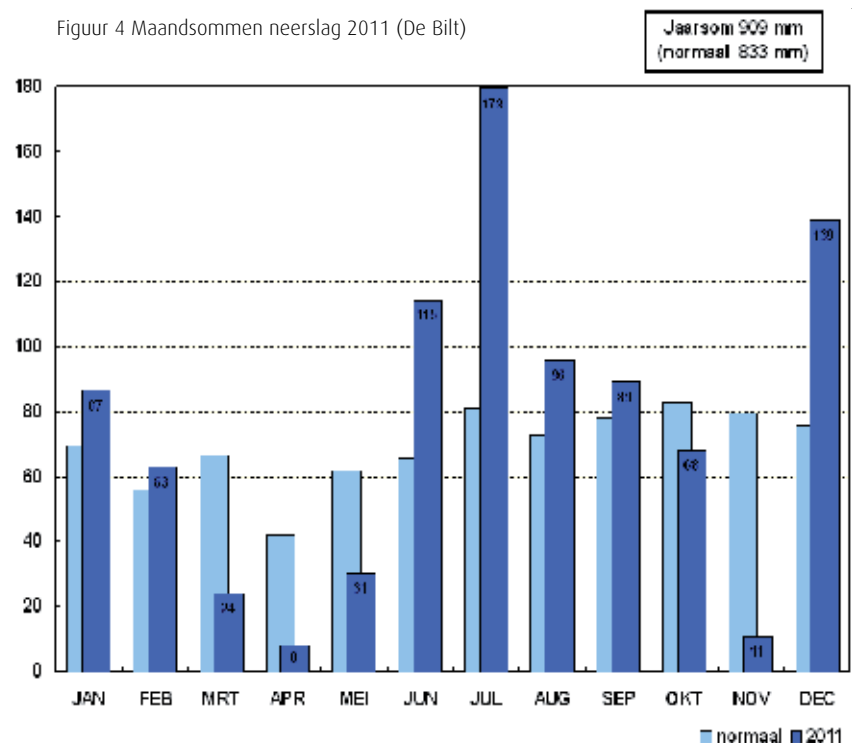
Beheer

Omdat het niet om een enkele oorzaak gaat, kan niet een enkelvoudige remedie worden gegeven. Wat kan de beheerder dan wel doen, om de kans dat er meer sterfte optreedt zo klein mogelijk te maken?

Noodzaak van het vellen/verwijderen van dode en/of aangetaste eiken

Het verwijderen van dode bomen met uitvlieggaat (D-vormig) van de eikenprachtkever heeft geen

Figuur 4 Maandsommen neerslag 2011 (De Bilt)

ISA Code of Ethics (adopted August 1992)

ISA members will

- Strive for continuous self-development by increasing their qualifications and technical proficiency by staying abreast of technological and scientific developments affecting the profession.
- Not misuse or omit material facts in promoting technical information, products, or services if the effect would be to mislead or misrepresent.
- Hold paramount the safety and health of all people and endeavor to protect property and the environment in the performance of professional responsibilities.
- Subscribe to fair and honest business practices in dealing with clients, suppliers, employees, and other professionals.
- Support the improvement of professional services and products through encouraging research and development.
- Observe the standards and promote adherence to the ethics embodied in this Code.

advertentie

Omdat ik toch nog advertentieruimte kon kopen!

Hartelijk bedankt voor het in mij gestelde vertrouwen. Ik heb ontzettend veel geleerd, gezien en genoten van mijn tijd als voorzitter van de KPBB-ISA Dutch Chapter.

Nike Jekel

IN BOMEN
boomverzorging

Zandkamp 65
3828 GD Hoogland
t 033 465 50 06
m 06 520 56 884
e info@inbomen.nl

zin, omdat de bomen al door de kever gebruikt zijn als broedboom. De eikenprachtkever kan zich alleen ontwikkelen in verzwakte levende bomen. Dode bomen kunnen dus indien nodig, zonder bezwaar in het bos worden gelaten voor biodiversiteitsverhoging. Veiligheid voor boswandelaars is uiteraard wel een punt van belang.

Dunning en menging met andere soorten

Vanwege het grote aantal eiken met een slechte conditie is te verwachten dat er de komende jaren nog vele eiken zullen afsterven.

Omdat de vitaliteit van eiken eigenlijk alleen maar in augustus/september (als de eiken weer zijn hersteld van eventuele insectenvraat) goed te beoordelen is, dient het bessen voor een dunning in deze periode uitgevoerd te worden.

Oudere eikenbossen hebben vaak een onderetage van beuk of haagbeuk. Bij dunning moet ervoor worden gewaakt dat deze onderetage geheel verwijderd wordt. In de praktijk is gebleken dat dit funest kan werken voor de overblijvende eiken, o.a. door verhevigde aantasting door eikenprachtkever. Een onderetage biedt ook de mogelijkheid om de plek van dode en aangetaste eiken in te laten nemen door beuken of haagbeuken.

Waterhuishouding op orde houden

Veel van onze groeiplaatsen zijn de afgelopen eeuw langzamerhand verdroogd. Hierdoor is het regelmatig schonen van afwateringssloten vaak achterwege gebleven. Met name voor bosgedeelten waar overtollig water moeilijk weg kan, is het zaak dit soort sloten weer goed te gaan onderhouden. Omdat we door klimaatverandering meer te maken krijgen met extreme neerslaghoeveelheden, wordt dit voor de toekomst nog belangrijker .

Boomsoortenkeuze

Men kan zich afvragen of het wel verstandig is om nog eik te planten. Mijn advies zou zijn om op voor eik geschikte groeiplaatsen de eik altijd te mengen met een andere boomsoort (deze kan er vaak ook via natuurlijke verjonging komen). Hiermee is het risico een hele opstand te verliezen veel minder.

Op drogere groeiplaatsen is het wellicht verstandig om wintereik te planten in plaats van zomereik. Wintereik wordt minder vaak kaal gevreten door insecten en is in het algemeen wat beter bestand tegen droogte.

De eiken lijken gevoeliger te zijn geworden voor droogte

Vakgroep boomspecialisten

Aanbestedingen staan onder druk. Aannemers in de boomverzorging zien hun opdrachtenportefeuille slinken en de prijzen dalen. Hoewel er geen cijfers bekend zijn, wijst veel erop dat ook de kwaliteit van het bomenbestand een neerwaartse lijn inzet. Voor de vakgroep Boomspecialisten van de VHG voldoende aanleiding om de vinger op de zere plek te leggen. HAS Kennistransfer verzamelde hiertoe informatie bij gemeenten en zocht vervolgens in samenwerking met de vakgroep naar oplossingen. Dit mondde uit in het opstellen van een rapport over de situatie (zie ook het kader). In dit artikel worden knelpunten en oplossingsrichtingen uit dat rapport genoemd, zij het dat het niet meer dan een kleine greep is.

ANNEMIEK VAN LOON, DE BOMENCONSULENT

Eenduidige kwaliteitseisen

Concurrentie zou geen bedreiging moeten zijn voor kwaliteit, juist niet. De kwaliteit die de opdrachtgever vraagt zou richtinggevend moeten zijn voor een aanbesteding. Binnen de bomenwereld moet hier echter nog een slag gemaakt worden. Zo gebruiken gemeenten verschillende standaarden en blijven controles op de uitvoering vaak achterwege. Zeker met de wetenschap dat de opdrachtgever te weinig expertise in huis heeft voor een gedegen controle, doet de aannemer geen stap te veel. Hybride aannemers pikken graag een graantje mee en nemen snoeiwerkzaamheden mee in grote groen- en onderhoudsbestekken. Niet het gemeentelijke budget is hier het probleem, maar het gebrek aan kwaliteitsnormen en controle.

Kengetallen

Een lobby voor meer budget lijkt te hoog gegrepen. Alle Nederlandse gemeenten moeten op alle fronten inleveren om het begrotingstekort naar Europese richtlijnen beperkt te houden. Omdat bomen bij gemeenten als kostenpost, en niet als investeringen in de boeken staan, zijn de bezuinigingsacties wel creatief, maar weinig toekomstgericht. Wanneer een kordate wethouder besluit om snoeifrequenties naar beneden bij te stellen, zijn wel de bezuinigingen op korte termijn in beeld, maar niet de uiteindelijke consequenties voor het bomenbestand. Ook wordt vaak besloten om bij kap niet over te gaan tot herplant. Deze kaas-schaafmethodes zijn niet te rijmen met de baten die aan bomen worden toegekend.

Dit is niet alleen toe te rekenen aan politieke willekeur. Vanuit de bomenwereld zouden cijfers beter in beeld gebracht moeten worden. Bomen zouden als investeringen te boek moeten staan. Bij bezuinigingen moeten de consequenties voor de toekomst doorberekend kunnen worden. Nu worden beheerproblemen naar de toekomst doorgeschoven. Werken met kengetallen en het kapitaliseren van bomen is essentieel om bewuste keuzes te kunnen maken in het boombeheer.

Kansen VHG

De missie van de VHG luidt: 'Branchevereniging VHG wil namens de individuele ondernemers in de branche de vertegenwoordiger zijn die maatschappelijke en economische meerwaarde van groen onder de aandacht brengt bij politiek, institutionele partijen en burgers(...)'. Uit de interviews bleek dat de VHG bij gemeenten maar deels bekend is. Hier ziet de vereniging dan ook kansen. In de strategische VHG-doelstellingen wil de VHG werken aan groen als belangrijk beleidsinstrument, als een investering, en geen kostenpost. Ze wil burgers beïnvloeden om politiek van onderaf te stimuleren. Door meer besef moet er meer aandacht voor groen komen in alle facetten van beleidsvorming, aanbesteding en uitvoering. Branchevereniging VHG gebruikt het rapport actief teneinde met de opdrachtgevers een open dialoog aan te gaan op de inhoud en samen te zoeken naar oplossingen om zo goed mogelijk met de beschikbare middelen om te gaan.

zoekt gemeenten op

De VHG Vakgroep Boomspecialisten heeft Has Kennis Transfer in 2013 een onderzoek laten doen naar de vraag: **Kan de kwaliteit van het bomenbestand gewaarborgd worden ondanks de vermindering van gemeentelijke budgetten?** Binnen de opdracht is een groot aantal interviews gehouden met belanghebbende partijen in de branche. Hierbij zijn zeven knelpunten boven komen drijven, waaraan een aantal oplossingsrichtingen zijn gekoppeld.

Het volledige rapport is te downloaden via het ledennet op de website van de VHG.

De knelpunten zijn:

1. Er is onvoldoende toezicht vanuit de opdrachtgever op de werkzaamheden van de opdrachtnemer.
2. Er is beperkt gemeentelijk budget beschikbaar voor het uitvoeren van werkzaamheden.
3. Toename van concurrentie tussen opdrachtnemers verlaagt de inschrijfprijzen.
4. Kennis en expertise ontbreken bij gemeenten, waardoor opdrachtnemers lastig zijn te controleren.
5. Kosten en consequenties van het boombeheer zijn niet inzichtelijk, waardoor gemeenteraden geen zicht hebben op de consequenties.
6. Opdrachtnemers werken niet altijd volgens de gestelde kwaliteitseisen.
7. Verschillende opdrachtgevers houden er andere kwaliteitseisen op na.

De VHG wil werken aan groen als een investering, en geen kostenpost

Kruinkrabber #18

Schimmige schimmel

Op een boom midden in het bos in de buurt van Arnhem zitten vage vlekken. Tot op een hoogte van circa 6 meter zijn deze mysterieuze plekken op een afgestorven beukenstam zichtbaar. Dit verschijnsel is tegenwoordig niet meer zeldzaam en is voornamelijk te zien in bossen in het midden van het land.

Nu is natuurlijk de vraag: wat is de oorzaak van deze schimmige schimmelplekken?

Het eerste goede antwoord dat binnenkomt op kruinkrabber@kpb-isa.nl wint de enige echte KPB-stormparaplu!

Tekst en foto: Simen Brunia

Elke boomverzorger kent het wel, zo'n situatie waarbij je denkt: 'Wat is hier aan de hand?' In elke aflevering van Bomen wordt zo'n hersenkraker geplaatst. Het antwoord kun je vinden op de website van de KPB: www.kpb-isa.nl Heb je ook zo'n situatie bij de hand gehad, mail je foto met vraag en antwoord aan: kruinkrabber@kpb-isa.nl, ter attentie van Simen Brunia.

Flora- en faunawet

Op 8 februari gaf Loo Plan op de themadag van de KPB een lezing over de Flora- en faunawet. In dit artikel gaan we dieper in op enkele vragen die tijdens de lezing werden gesteld* en bieden we handvatten voor de omgang met de soms complexe natuurwetgeving.

De Flora- en faunawet (Ff-wet) raakt steeds meer ingeburgerd bij burgers en bedrijven. Op papier lijkt de wetgeving helemaal duidelijk, maar in de praktijk blijkt de omgang ermee soms lastig te zijn. Gerechtelijke uitspraken leiden tot nieuwe interpretaties van de wet, waardoor men door de bomen het bos niet meer ziet. Dit roept bij vakmensen die bij de uitvoering van hun werk met deze wet in aanraking komen, verschillende vragen op. Mag ik echt niet snoeien tijdens het broedseizoen? Welke gedragscode kan ik gebruiken? Ben ik verantwoordelijk, of is mijn opdrachtgever dat?

ARTHUR HOFFMANN EN ANJA KONING, LOO PLAN

Beschermde soorten

De lijst van beschermde soorten is lang en varieert van de rode bosmier tot aan een bultrug. Behalve de jeneverbes staan er geen boomsoorten op de lijst. Bij werkzaamheden aan bomen kun je te maken hebben krijgen met de aanwezigheid van verschillende beschermde soorten (zie kader).

Gedragscode

Om het werken in de dagelijkse praktijk met de Flora- en faunawet eenvoudiger te maken, heeft de wetgever de gedragscode geïntroduceerd. Er zijn gedragscodes voor bestendig beheer en voor ruimtelijke ontwikkeling. Indien bij de uitvoering van werkzaamheden aantoonbaar gewerkt wordt volgens een door de minister van Economische Zaken goedgekeurde gedragscode, is een ontheffing niet nodig. Dit scheelt veel tijd in de voorbereiding, aangezien de afhandeling van een ontheffingsaanvraag meer dan vier maanden kan bedragen. In de gedragscode staat beschreven hoe tijdens werkzaamheden schade aan beschermde planten en dieren wordt voorkomen of geminimaliseerd.

Moet ik als organisatie een eigen gedragscode opstellen?

Nee, het is niet nodig om zelf een gedragscode op te stellen; er kan aangesloten worden bij een reeds bestaande gedragscode. Inmiddels hebben verschillende organisaties, zowel overheden (gemeenten) als in de particuliere sector, een groot aantal gedragscodes opgesteld. Het aantoonbaar volgens een gedragscode werken houdt in dat de te volgen werkwijze ingebed is in het werk, bijvoorbeeld doordat een plan van aanpak is opgesteld. Het

Een aantal beschermde soorten:

- broedvogels;
- jaarrond beschermde nesten (uilen, roofvogels, roeken);
- vleermuizen;
- boommarter;
- steenmarter;
- eekhoorn;
- das (geen werkzaamheden binnen straal van 25 meter van de burcht);
- planten (bijvoorbeeld wilde marjolein, orchideeën, diverse klokjes).

spreekt voor zich dat het plan van aanpak op de werkplek aanwezig is en dat de betrokken werknemers hiervan op de hoogte zijn en weten hoe ze moeten handelen.

Gedragscode Beheer Groenvoorzieningen

De Vereniging van Hoveniers en Groenvoorzieners heeft in 2008 in samenwerking met Stadswerk een gedragscode 'Beheer Groenvoorzieningen' opgesteld. Deze gedragscode had een geldigheidstermijn tot en met 2012. Momenteel loopt een procedure voor een verlenging van nog eens vijf jaar. De 'nieuwe' gedragscode Beheer Groenvoorzieningen ligt nu ter goedkeuring bij het bevoegd gezag. De planning is dat deze in het voorjaar 2014 uitkomt. Op dit moment is er dan ook geen goedgekeurde gedragscode 'Beheer Groenvoorzieningen' en heeft de oude gedragscode geen juridische status. Voor snoeiwerkzaamheden in bestekken e.d. waar nog verwezen wordt naar de oude gedragscode, adviseren we aansluiting te vinden bij een andere gedragscode (bijvoorbeeld van een gemeente of de Unie van Waterschappen). Belangrijk is dat deze aantoonbaar wordt vastgelegd, bijvoorbeeld in het plan van aanpak.

Broedseizoen

Alle inheemse broedende vogels zijn beschermd volgens het hoogste regime. Dit is vanaf het moment van nestbouw tot en met het uitvliegen van de jongen. Gemiddeld genomen broeden de meeste vogels in de periode half maart t/m half juli. Echter, dit kan per soort en afhankelijk van de weersomstandigheden variëren. Doorslaggevend is het daadwerkelijk broeden van de vogels. In veel gedragscodes is deze periode in de kalender of planning opgenomen als

Foto: A. Hoffman

in de praktijk

rode periode: geen werkzaamheden uitvoeren. Dit houdt niet in dat er nergens werkzaamheden plaats kunnen vinden. Als uit een controle door een ter zake kundige blijkt dat er geen broedende vogels aanwezig zijn, kunnen de geplande werkzaamheden uitgevoerd worden. Belangrijk hierbij is dat de controle vlak voor de werkzaamheden plaatsvindt en dat de resultaten duidelijk vastgelegd worden. Zijn er wel broedende vogels, dan kan in overleg met een deskundige worden bepaald tot welke afstand er van het nest/broedhol gewerkt kan worden. Leidend hierbij is dat er geen bepalingen uit de Flora- en faunawet overtreden worden.

In de praktijk kan dit betekenen dat enkele bomen bij een particulier in het broedseizoen gesnoeid of geveld kunnen worden, mits is aangetoond dat er geen vogels broeden binnen de invloedssfeer van de werkzaamheden. Ook bij snoeiwerkzaamheden in een gemeente kan het inhouden dat enkele bomen overgeslagen worden, maar dat een groot deel wel gesnoeid kan worden.

Helaas wordt de startdatum van het broedseizoen, 15 maart, door opdrachtgevers vaak strak aangehouden. Groenvoorzieningsbedrijven werken keihard om de werkzaamheden voor deze datum klaar te hebben en hebben het in de weken erna rustig. Hiertoe is geen juridische noodzaak.

Kortom: werkzaamheden in het broedseizoen zijn wel degelijk mogelijk, maar vragen extra inspanningen (controles en aanpassing van de planning) om zekerheid te hebben dat er geen beschermde soorten worden verstoord. NB Vergeet niet dat bij het verplanten van bomen de Flora- en faunawet ook van toepassing is!

Verantwoordelijkheden

De initiatiefnemer is verantwoordelijk voor de naleving van de Flora- en faunawet. Dit is vaak de opdrachtgever, en hij is ertoe gehouden om flora- en faunagegevens te overhandigen. Dit neemt niet weg dat je als opdrachtnemer ook verantwoordelijkheid hebt te nemen. Net zoals je klanten informeert omtrent kapvergunning/omgevingsvergunning, kun je dit ook doen over de Flora- en faunawet.

Moet ik voor elke boom die ik wil snoeien of vellen extern advies inhuren?

Nee, dat is niet altijd nodig. Als je over de juiste certificering of soortspecifieke kennis beschikt, mag verwacht worden dat er voldoende deskundigheid aanwezig is en kun je zelf een juiste inschatting maken of de ingreep verstorend is voor beschermde soorten. Heb je twijfels, raadpleeg dan een deskundige of laat een quick scan verrichten.

Conclusie

Binnen de vastgestelde richtlijnen van de Flora- en faunawet en de duidelijkheid die een gedragscode biedt, blijft er behoefte aan maatwerk. De Flora- en faunawet maakt werken niet onmogelijk, maar vraagt vaak om een nauwkeurige planning, zowel van de voorbereiding als van de uitvoering van het werk. Informeer opdrachtgevers en schat voorafgaand aan het werk de risico's in.

Ook voor adviseurs die dagelijks met de materie bezig zijn, is het soms lastig. We kunnen in dit artikel dan ook niet volledig zijn.

Heb je vragen vanuit de praktijk, we helpen je graag verder: info@looplan.nl

Bezoek ook de webshop

- ▶ Standplaatsinrichting
- ▶ Meststoffen
- ▶ Verzorgingsartikelen
- ▶ Takverankering
- ▶ Kluitverankering
- ▶ Onderzoeksgereedschap
- ▶ Insectenverdrrijving
- ▶ Boeken

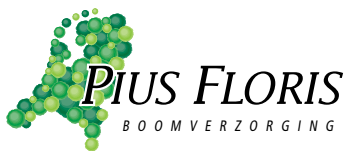
Cobra

Treeguard

Duckbill

© International Tree Service B.V.
Nieuw Milligen/
Baambrugge
tel. (06) 53 49 13 03
its@poelbosbouw.nl

www.poelbosbouw.nl/its

Processierups!

Advies, monitoring en bestrijding

Wij ondersteunen wegbeheerders en eigenaren van eikenbomen bij het opzetten van verantwoorde beheersplannen. Daarnaast vindt deskundige verwijdering van de eikenprocessierupsen zelf plaats. Pius Floris Boomverzorging beschikt over de laatste kennis, innovaties en bestrijdingsmethodieken voor een verantwoorde en duurzame beheersing van de eikenprocessierups. Informeer naar de mogelijkheden van Pius Floris Boomverzorging.

www.piusfloris.nl

Met dank aan drs José 't Hoen, BSI Bomenservice.

Spechten ontdekken de essenprachtkever als voedselbron

Ruim tien jaar geleden is de essenprachtkever voor het eerst gezien in Amerika. Sindsdien heeft deze Aziatische immigrant de dood van minstens 30 miljoen (!) bomen in Canada en het noordoosten van de VS op zijn geweten. En aangezien de verspreiding nog doorgaat en de es er een veelgebruikte straatboom is, verwachten lokale boombeheerders verdere uitval van hun laan- en straatbomen. In een grote stad als Chicago is bijvoorbeeld 17 procent van de gemeentelijke bomen es.

De essenprachtkever legt haar eitjes op de schors van een es; wanneer de larven uit de eitjes komen, vreten ze gangen door het vatenstelsel van de boom, waardoor die geringd wordt en afsterft. Maar er lijkt hoop te gloren aan de horizon. Inheemse predatoren, vooral spechten en naar verwachting ook boomklevers, hebben de keverlarven ontdekt als eiwitrijke maaltijd. Bij een minutieus onderzoek van de boorgaten in aangetaste essen in een bepaald bos, bleek dat 85% van de larven was opgegeten door spechten. Dit bewijst dat de spechten in dit gebied hebben geleerd de larven te detecteren en erop te reageren. Door kleine aanpassingen in hun voedselzoektechnieken hebben deze vogels een voor hun aantrekkelijke voedselbron ontdekt. De regel is dat als een nieuwe voedselbron zich aandient in een gebied, de aantallen van de predator ervan omhoog gaan. Dit lijkt ook op te gaan voor gebieden waarin de essenprachtkever toeneemt, want daarin blijken ook de aantallen toe te nemen van drie spechtsoorten en een boomkleversoort.

De verwachting is niet dat spechten de essenprachtkever volledig een halt kunnen toeroepen. Wel wordt verwacht dat de snelheid van de verspreiding en de heftigheid afnemen. Dit is ook voor ons in Europa goed nieuws, want door natuurlijke verspreiding is de essenprachtkever vanuit Azië naar het westen aan het trekken.

Bron: <http://news.uic.edu/emerald-ash-borer-may-have-met-its-match>

Website 'Monumentale bomen'

De nieuwe interactieve website 'Monumentale bomen' in wording van de Bomenstichting nadert zijn voltooiing; hij wordt momenteel getest op bugs en onhandigheden. Op 2 mei gaat de volgende fase in: het controleren van de bomen op aanwezigheid en locatie. Dat wil zeggen 'Staan ze er nog?' en 'Staan ze op de goede plaats?'

Heel vaak blijkt dat de omschrijving niet goed in coördinaten om te zetten was, waardoor de verkeerde boom op de website staat aangewezen. Geen wonder, met ca. 10.000 monumentale bomen! De Bomenstichting zoekt daarom naar vrijwilligers die willen helpen de website op deze manier op te schonen. Deze vrijwilligers moeten bereid zijn om een aantal bomen af te gaan om te kijken of de boom er nog staat, en of deze op de website op de goede plek staat. Blijkt een boom niet op de goede plek te staan, dan moet de controleur hem zelf op de goede plek kunnen zetten, aan de hand van een instructie van de Bomenstichting. Een redelijke dendrologische kennis is hiervoor wel nodig: bomen moeten op soortsniveau kunnen worden herkend. Interesse? Stuur een mail naar info@bomenstichting.nl met je gegevens en welke omgeving je graag wilt doen. Er wordt dan contact met je opgenomen voor instructie.

OPROEP

Thema- en studiedagen

Ook in 2014 worden de **KPB-ISA-themadagen** georganiseerd op de zaterdagen van de tweede week van elke *even* maand. Ze beginnen tussen 12.00 en 13.00 uur (mits anders vermeld wordt in de agenda) en eindigen rond 17.00 uur.

Voor de themadagen is inschrijven verplicht. Inschrijven kan alleen via de website van de KPB-ISA. Wil je tijdig een uitnodiging ontvangen, dan moet het secretariaat wel beschikken over het juiste e-mailadres! Voor meer informatie, zie www.kpb-isa.nl

De studiedagen van **Bomen Beter Beheren** worden georganiseerd op de zaterdagen van de tweede week van elke *oneven* maand. Voor meer informatie, zie www.bomenbeterbeheren.be

Bomen in beeld

Overal op internet zijn interessante, leuke, gekke en verbazingwekkende filmpjes te zien over bomen. Hier zie je hoe in Louisiana (VS) een groep bomen in no-time wordt opgeslokt door een doline (zinkgat).

https://www.youtube.com/watch?v=dcOPz_7KVQU

Wie een smartphone heeft, kan met zijn barcodescanner deze QR-code gebruiken.

zaterdag 12 april 2014

Algemene Ledenvergadering (ALV) KPB-ISA

Op zaterdag 12 april wordt de Algemene Ledenvergadering (ALV) van KPB-ISA gehouden. Op de vergadering zal onder meer de nieuwe voorzitter officieel gepresenteerd worden en als zich een kandidaat-secretaris meldt, wordt deze aan de ledenvergadering voorgesteld.

Meer informatie: www.kpb-isa.nl

maandag 26 t/m woensdag 28 mei 2014

European Conference of Arboriculture

De European Conference of Arboriculture heeft ditmaal als thema 'Planning the green city: relationships between trees and infrastructures', en wordt gehouden in Turijn (Italië). Er worden lezingen en sessies gehouden over onder meer 'Trees and infrastructures', 'Tree benefits and tree value in an urban context', 'Urban tree and climate change', 'Tree management in a global change scenario', 'Tree Risk Assessment and biomechanics' en 'Disease and pest management'.

Het voorlopige programma is te vinden op de website.

Meer informatie:

www.isaitalia.org/eventi/449-conf-europea-2014

zaterdag 2 t/m woensdag 6 augustus 2014

2014 ISA Annual International Conference

inclusief klimkampioenschappen

In augustus vindt de 2014 ISA Annual International Conference and Trade Show plaats in Milwaukee (Wisconsin) in de VS. De conferentie krijgt als thema 'Great Trees on a Great Lake'.

Op zaterdag 2 en zondag 3 augustus zullen in het kader van de conferentie ook de ITCC Tree Climbing Championships worden gehouden.

Meer informatie:

www.isa-arbor.com/events/conference/index.aspx

Doorgroeien in de bomenbranche? Boomvakmensen gezocht!

■ Je bent een boomverzorgers met een groen hart en je wilt groeien? Wij bieden je de volgende stap in je carrière. Voor tijdelijke én vaste banen zoeken we gepassioneerde boomvakmensen. Omdat we zelf uit de praktijk komen, zijn we stevig geworteld in het vakgebied. We beschikken over een groot netwerk. We begrijpen je wensen en zijn eerlijk over je kansen. Kom eens praten over je groeipotentie. Bij ons geen holle woorden, maar wel de belofte dat we hard voor je aan de slag gaan.

Schrijf je vandaag nog in op bomenbanen.nl!

Bomenbanen. Voor boomvakmensen.

bomenbanen.nl